

Попова Елена Андреевна
Эбээн-Быгантай улууһун,
И.Н.Слепцов аатынан
Кустур орто оскуолатын
педагог-тьютора

Хоту дойдум саахымата

Былыр саахыматы «ыраахтаабылар оонньуулары» диэн ааттыыллара. Үрдүк солороох дьон сөбүлээн оонньуур остуол оонньуутунан биллэрэ. Онон саахымат оонньуута олох былыр айыллыбыттара эрэ диибит. Саахыматы айбыт киһи аата да, бу оонньуу ханнык бириэмэбэ айыллыбыта да дьиннээбэ быһаарылла илик. Индияҕа айыллыбыт буолуохтаах диэн сабаҕалааһын баар. Былыргы Индия сэриитин түөрт көрүннэрэ: сэриигэ туттуллар слоннар, ат сэриитэ, колесницаҕа, пехотаҕа сөп түбэһиннэрэн түөрт састааптаах оонньуу диэн эбит. Ол саҕана түөрт киһи оонньуура. Онтон Индияны кытта ыаллыы олорор Орто Азия государстваларыгар оонньууну сайынныран, тупсаран икки киһи оонньуур буолбут.

Биһиги эрабыт бастакы тыһыынча сылын бүтүүтэ саахымат Европаҕа тарҕаммыт. Быһа сабаҕалаан 15 үйэ сабаланытыгар саахымат оонньуута Москва государствотыгар тарҕаммыт. Саахыматы олус сөбүлээн оонньуулары: Петр I, ХҮШ үйэ бүтүүтүнээҕи уһулуччулаах государственнай деятель Потемкин, нуучча улуу полководеһа Суворов уонна д.а.

Саахымат киһи кытаанах характердаах буоларыгар көмөлөһөр. Түргэнник толкуйдуурга, тулуурдаах буоларга үөрэтэр. Өй гимнастикатын сайыннарар.

Оҕону кыра эрдэбиттэн саахымат оонньуутугар сыһыарыахха наада. Оскуолаларга уроок таһынан биэриллэр чаастарга, дьарык быһыытынан, саахымат чааһын кэллэриллэрэ, оҕо үөрээби ылымтыатыгар көмө буолара саарбаҕа суох.

Мин улууһум атын улуустартан уратылаабын бэлиэттээн, бэрт өрдөөбүттэн илдьэ сылдьыбыт санаабын толорон, 2016 сыллаахха саахымат онорбутум. Бу саахымакка улууһум уратыта, тугунан киэн туттара көстөр. Саахымат таба атабын сүһүбүм

унуохтарыттан оноһуллубута. Хоту улууска олорорум быһыытынан «Хоту дойдум саахымата» диэн ааттаабытым. Эбээн-Бытантай улууһугар: дьиэ табата, саха ынах сүөһүтэ, сылгы тэҥнэ тутуллан итиллэр. Ону таһынан сыаналанар, киһи хараҕар быраҕыллар, тыа кыыллара: тайах, чубукку үөскүүр. Ити кыыллары барытын саахымаппар киллэртим. Бу кыыллары биһиги оҕолорбут кыра эрдэхтэриттэн көрөллөр, билэллэр. Саахыматынан үөрүүнү кытта оонньуулар. Саахымат сыала: оскуола кыра саастаах үөрэнээччилэри саахымат оонньуутугар сыһыарыы, интириэс үөскэтии.

Саахымат фируралара:

хоруол и ферзь – тайахтар (эбээнниитэ – тоги) Уратылара муостарын размерынан.

Ладьи – таба (эбээннии - орон).

Слоны – саха сүөһүтэ (эбээннии -һөкөн көрбэн)

Кони - якутские лошади (муран)

Пешки - горные бараны (уямкан).

